

Kalıpların Ötesinde Bir Çanakkale

1914-1918 yılları arasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı günümüz tarihçiliğinde 'uzun ve aydınlık 19. yüzyılı' sona erdirip, 'kısa ve kaotik 20. yüzyılı' başlatan olay olarak kabul edilir. İtilaf Devletleri; Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u alarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kontrolünü ele geçirmek, Almanya'nın müttefiklerinden birini savaş dışı bırakarak İttifak Devletlerini zayıflatmak amaçları ile ilk hedef olarak Çanakkale Boğazı'nı seçmişlerdir. Ancak saldırıları başarısız olmuş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Kara ve deniz savaşı sonucunda iki taraf da çok ağır kayıplar vermiştir. Ölü ve yaralı sayıları toplamda Türkler'de 251.309, İngilizler'de 205.000 ve Fransızlar'da 47.000'dir. Bugün aynı coğrafyada, gerek Türk gerek yabancı askerlerin anısına yapılmış bir dizi mezarlık, abide, heykel, kitabe bulunmaktadır. Cumhuriyetin toplumsal hafızasında bir tek Çanakkale Müdafaası, Milli Mücadele'ye örnek oluşturan ve bu nedenle de olumlu biçimde anımsanmaya değer Dünya Savaşı deneyimi olarak yer almıştır: Çanakkale Türk milletinin kahramanlığını ortaya çıkarmıştır. Bu algılamının doğal sonucu milli zafer coşkusundan kaynaklanan 'Çanakkale geçilmez!' olacak, Çanakkale türküsünde 'ölmeden mezara koydular beni' dizesinde ifade bulan savaşın kültürel alandaki yansıma ve temsilleri ile resmi ve toplumsal boyutlardaki anılma biçimleri, bir yandan acıyı dindirmeye çalışırken bir yandan da bu acının kuşaktan kuşağa aktarılmasını devam ettirecektir.

Çanakkale Savaşları, hakkında üretilen tarihsel ve kültürel çalışmaların görece bolluğuna rağmen henüz hak ettiği oranda işlenebilmiş değildir. Bu noktada, Çanakkale'nin neyi hak ettiğini düşünmek gerekmektedir. Özellikle son yıllarda, Çanakkale hakkında pek çok roman, tarih kitabı, inceleme, anı ile pek çok çeviri kitap yayımlanmıştır. Ne var ki, bunların ortak özelliği yukarıda da belirttiğim gibi Çanakkale'deki Türk kahramanlığı'na doğrudan işaret etmek üzere yayımlanmış olmalarıdır. Bazı yayınlarda bunun dışına taşan anlamlar da çıkabilmektedir fakat 'Çanakkale okur kitlesi' savaşın tek bir anlamı olduğuna inandırıldığından, bu farklı anlamlar dikkat çekmemektir. Peki, bunu, farklı anlamlara dikkat çekmenin bir mahzuru var mı? Sonuçta orada bir kahramanlık yok muydu? Çanakkale'de gerçekleştirilen büyük müdafaanın ayrıntıları bu doğrultuda, derinlemesine ortaya konulursa kötü mü olur? Kuşkusuz hayır. Bu anlayışa çok ihtiyacımız var. Türkiye'de tarihin bireysel ve kamusal algılanışı doğrudan doğruya devletle ilgili. Fakat orada sadece devlet ya da milletin özü değil, bireylerin tecrübesi de vardır. Bu bireylerin kimisi Türk, kimisi Kürt, kimisi Arap, kimisi Ermeni, Rum ya da Yahudi'dir. Kimisi okumuş, kimisi cahildir. Kimisi Türk milleti, kimisi Osmanlı devleti, kimisi din adına, kimisi de mecbur tutulduğu için savaşmış, öldürmüş ya da ölmüştür. Kimisi Çanakkale'yi geçilmez kılanlardan olmanın gururunu taşımış, kimisi oraya gitmeden önce sahip olduğu bireysel ve psikolojik bütünlüğün yıkılışının acısını ömür boyu üzerinden atamamıştır. Daha da doğrusu, her muharip bunların pek çoğunu aynı anda ya da hayatının

değişik dönemlerinde hissetmiştir. Bütün bu hakikatleri bilmek, görmek ve göstermek ne oradaki tarih sahnesini ucuzlaştırır, ne de kahramanlık öyküsünü örter, yok eder bence.

Bireyselde olduğu gibi, Çanakkale'nin ulusal tarihteki anlamı da çeşitlidir. Çünkü yazar, tarihsel olguyu geriye dönüp anımsarken, kendi şimdiki zamanında geçerli olan politik, sosyokültürel ve psikolojik koşulların etkisi altındadır. Savaş sırasında meydana gelen küçük bir olay bile bir örnek biçiminde anlatılmamaktadır ve birbirleriyle çelişen pek çok bakış açısı olayın ne şekilde algılanması gerektiği konusuna mücadele etmektedir. Alışlagelmiş tarih algısının önemli bir unsuru Çanakkale'deki Türk şehitlerinin sayısıdır. Zaman zaman Çanakkale'de ölen üç yüz bin Türk'ten söz edildiğini duyarız. Oysa resmi rakamlar yukarıda da belirttiğim gibi pek çok halktan toplam elli yedi bin civarındadır. Savaşı doğru algılayamayan bir kolektif belleğin yansımasıdır bu sürçme. Sanki elli bin ölü kahramanlığın değerini düşürecekmiş gibi gelir bize. Oysa, kahramanlık sadece rakamlarla değil, süreçte yaşananlarda, direnişte, mücadelede ve elde edilen sonuçta yatar ve bunlarla kurulur.

Bu yüzden bugün için cümlem şudur: Haklı ya da haksız, sınırlı ya da topyekün, geçmişte kalmış ya da sürmekte olan bütün savaşların meçhul kurbanları adına, yaşamımızı daraltmayacak bir kolektif belleğin ortaya çıkabilmesi için, Çanakkale'yi ve tarihimizdeki diğer olayları düşünmek, onların farklı anlamlarına ulaşmak gereklidir. Bu hem bir olanak hem de bir sorumluluktur.

Türküm Türkan